

V současnosti už nenajdete mnoho pamětníků, kteří mají o svých podkrkonošských předcích a lokální historii obdivuhodně důkladný přehled jako pan Václav Šraj. Jeho dědeček Jan Šír byl zakládajícím členem Sokola v Dolní Kalné, on je členem Sokola dosud. Vedle aktivní sportovní činnosti byl sběratelem a brusičem polodrahokamů a vždy se zajímal o regionální i obecnou historii, z níž leccos ve 20. století prožil. Sedím v rodném domě tohoto upřímného a skromného člověka a se zájmem vstřebávám poutavé vyprávění muže, který v Dolní Kalné žije už osmdesátým sedmým rokem.

■ **Mohl byste se stručně představit?**

Jmenuji se Václav Šraj, narodil jsem se 28. června 1927 přímo tady v Dolní Kalný čp. 10 jako druhý syn. Otec byl taky Václav, matka se jmenovala Zdeňka, za svobodna Šírová. Děda Šírů tady koupil starej baráček, pak ho prodal tátovi, ten ho zbořil a postavil novej. Otec byl krejčí, tak jsme museli už vodmalička doma trošku pomáhat, vytahovat drobný stehy a tak. Dědeček z tátovy strany (1864–1942) se přiznal z Čistý u Horek. Matka máho otce, Anna, za svobodna Srnová, pocházela ze Slemena, její táta byl švec. Nejdřív si vzala nějakýho Adolfa ze Zálesní Lhoty a s ním měla dvě děti: Annu (* 1880) a Josefa (* 1882). Adolfa to zasypalo ve vápence, tak si babička vzala dědu Františka Šraje, kterej byl vyučenej řezník a pocházel z Čistý u Horek a pak byl deset roků na vojně u dragounů a pak ještě dva roky u hulánskýho pluku. Spolu měli čtyři děti: Františka (* 1890), tátu Václava (* 1893), Žofii (* 1896) a Arnošta (* 1901), všichni zůstali v okolí. U baráčku měli kousek pole, kravku a stav – táta už jako malej soukal.

■ **Šrajerové pocházeli všichni z Čisté?**

Minimálně můj praděda Antonín, psán Schreier i Šraj (1835–1904) a prapraděda Josef Schreyer (1795–1851) byli chalupníci z Čisté. Psali se jednou s tvrdym, jednou s měkkym, jindy česky, jak to faráře napadlo, taky jsem s tím měl ještě potíže a brácha jakbysmet, ale otec kupodivu ne. Dědeček, že býval dragoun, vopatroval koně u „bohatýho Noska“ a učil ho jezdit na koni. „Bohatej Nosek“, jak se mu říkalo, měl v Kalný vilu. Táhle u kostela má hrobku na způsob řeckýho slohu. Byl to faktor, pro kerýho dělali domácí kalcí. Tuhle dobu teda nepamatuju, babička uměla dřív, než jsem se narodil. Děda pak dole bydlel sám, nosil jsem mu na neděli voběd. U Noska dělal i můj druhej dědeček Jan, i babička z mamčininy strany. Děda dělal holku pro všecko: v magacíně, vo zvěř se staral, páč Nosek měl velký honitby a lesy, flinty mu nosil, psy mu cvičil a všecko kolem myslivosti. Dokonce byl první, komu koupil lyže (smích). Děda na Noska dost trpěl, zdědil po něm psa Pluta, ten se v jednatřicátym na podzim ztratil. Děda ho hledal asi 14 dní, nenašel, uhnal si zápal plic a umřel. Pamatuju si, jak ho nesli Sokolové, protože byl zakládajíc člen Sokola v roce 1892. Babička vařila, Nosek ji poslal i do nějakýho kurzu. Potom ji vždycky zvali na svatby, aby řídila, kdy kde co a čeho kolik.

■ **To byl rod Šírů...**

Tak, tihle Šírové pocházeli ze Slemena. Babička Františka byla zase za svobodna Háková, ze Studence. Její maminka byla taky druhá žena pradědy Háka: ten měl nejdřív pět dětí s nějakou Feistaverovou ze Studence a pak si vzal prababičku, za svobodna Špetlovou, a spolu měli dalších asi sedm dětí. Babička mi vypravovala, že ten děda Háka a ještě ten Špetl měli po sjetě všelijaký kšefty a jezdili někam až do Chorvatska. Ve Studenci se tenkrát hodně pěstoval len. A ti chlapi je nějak pobláznili a se všema dvanácti dětma se stěhovali do Slovinska. Babičce tou dobou bylo 14 roků, bylo to v roce 1884. Bydleli tam na velkym dvorci a za babičkou jezdil mladík v srbskym kroji. Říkala, že už tady měla vyhlídlyho dědečka, tak vo něj moc nestála. Pak se její máti dověděla, že se tady urodilo nějak moc lnu, tak honem pakovala všechny děti a zase se stěhovala do Studence (smích). Tak se pak s dědem Šírem vzali a měli taky fůru dětí: Jana (* 1893), ten byl pak v Hořicích, Bohuslava, ten dělal v Hranicích v Sigma pumpy, Antonína, to byl vyučenej řezník, ale brzo začátkem druhý války zemřel na zápal plic, pak moji mamku Zdeňku (* 1901), tetu Marii a nakonec Vladimíra (* 1913).

■ **Jak to u vás vypadalo, když jste byl malý?**

Dvě kozy byly, nějaký ty slepice. Já to kozí mlíko neměl moc rád, ale museli jsme (smích). Zemědělství jsme ale neměli, jen pod kopcem zpachtovanej kousek traviny a políčko na brambory a hrách, odrůdu peluška. A trochu zeleniny u baráku na zahrádce: česnek, cibule, mrkev, to měl dřív každej. Jináč v Kalný byly velký statky, sedláci měli třeba dvanáct i osmáct krav a podobnej počet hektarů.

■ **Vzpomněl byste na řemeslníky v Dolní Kalné?**

Žilo tady asi tisíc obyvatel a dohromady tu bylo okolo padesáti řemeslníků, asi pět hospod, U Špetlů byl velkej sál a brali Knížecí pivo z čistéckýho pivovaru, jako kluk jsem tam vobčas tátovi chodil se džbánkem a vobčas si voblíznul, to bylo dobrý, černý pivo. Celý jsem si před válkou nedával, jen si občas trochu zunknul, když jsem to nes (smích). Tři nebo čtyři řezníci, sedlář, kolář, kerý i vyráběli lyže, kováři, dva klempíři, dva mlynáři, truhláři, cukráři, pekaři, hodinář, košíkář, kominík, kováři, vobuvníci, tři krejčí, čtyři nebo pět švadlen, smíšený zboží, trafika,

galanterie, holičství a kadeřnictví, obchod péřím, tam i šili deky a další, mám to všechno vypsaný. Ten hostinský Ježek vod Kožichu byl bejvalej rakouskej námořník a vo svátcích nosil bílou uniformu s prýmkama (smích).

■ **Co školní léta?**

V třiatřicátým jsem nastupoval do první třídy do Dolní Kalný. Tady byl řídící Zábřaha, slečna Plecháčová, v první třídě učitelka Kovářová. V roce 1938 jsem nastoupil do Čisté u Horek do měšťanky, a přišel zábor pohraničí. Tam byly tři třídy měšťanky, ještě rok jsem tam chodil do pokračovací, ale furt to tam jelo česky. Bylo to tři kilometry, v létě pěšky, vzejmě na lyžích.

■ **Byl jste ve třicátých letech na handlu?**

U táty byl zaměstnaněj na vyučenou Němec Karl v šestatřicátým, někde z pohraničí, brácha Miloš (* 1926) byl zas na handlu v Pilníkově. U sousedů byla nějaká Ida, o něco starší, bylo jí tak 14–15 roků, a to byla fanatička pro Hitlera! V sedumatřicátým roce byli Němci už poblázněný, tak mě naši na handl už neposlali. Táta jezdil s oblekama na kole za kšeftem i do Olešnice, Hostinného, Dolního Dvora, do Vrchlabí, takže se s německejma chlapama znal, třeba i zašel na pivo, pohovořil, hráli loto. Jenže v tom sedumatřicátým už se vod něj votáčeli, dělali, že ho neviděj, tak je zdravil z kola, ale oni jako když neslyšej. Bylo prostě vidět, jak se vymezovali. Táta uměl německy perfektně, děda ho dal na dva roky do školy do Olešnice, aby se naučil. Když se pak naproti u pana Munzara vyučil, šel s partou na vandr do Bavorska, jenže pak vypukla válka a museli pryč. Poudal, že jim tam platili ve zlatejch penězích a na hranicích jim to vyměnili za papírový a s nima si moh něco vytříť (smích). Pak byl ve válce a dělal pucfleka. Když táhli v Polsku na Sokal, dostal do vočí trachom, byl v nemocnici a potom v Kadani na posádce v krejčovský dílně. Po válce sloužil pro republiku do roku 1920 v 21. pěším pluku v Jičíně.

■ **Události roku 1938 byly dramatické...**

V Kalný byla četnická stanice, za války tu bylo šest českejch četníků. Vokolo byla hranice, my jsme nemohli na Paku, protože na Horkách, jak je most s žirafou, měli Němci strážnici. Brácha byl za války ve Zlíně u Bati a když jel domů, nemoh vystoupit na Horkách, protože neměl propustku, tak musel do Levínský Olešnice a otamtud pěšky domů. Chodíval jsem mu naproti, šlo se na Bukovinu, na Studenec a na Olešnici. Byl to tady takovej českej pytel. V Horní Kalný byla taky hranice. Pan Ott, hajnej, říkal, jaký to byli hajzlci, když to zabrali: pumpa vod hájenky byla už v Německu a ani ho nenechali brát vodu. Celá hranice byla „vykousaná“ do Hostinného, do Vrchlabí to taky bez propustky nešlo, musela bejt *Grenzausweis*. Nad Slemenem byla budka. Když to zabírali, tak 9. října šlo vod Hostinného v tý zatačce „v Cipli“, jak se říká, vojsko a přišlo do Dolní Kalný na křižovatku „U Mlejna“. Jeden proud šel na Ždírnici, zabrali vobě dvě Ždírnice a šli na Borovnici a druhý proud šel dolu na Olešnici a u kostela pokračovali na Mostek. Tam dole vyzváněli Němci a to bylo vítání a provolávání slávy! Ve Slemeně hned událi Gemeindevamt – obecní úřad, všecky zapsali, vyměnili peníze za marky, děti musely nastoupit do německý školy do Horní Olešnice, a to byly čistě český vesnice! Ale v roce 1902 se dva ve Slemeně hlásili k Němcům, tak podle toho to nějak brali.

Pak začali slemenský a ždírnický starostové po tom šlapat, že to jsou čistě český vesnice, a šlo to přes ministerstvo zahraničí druhý republiky do Berlína a 24. listopadu se Němci stáhli zpátky, pustili Slemen, vobě Ždírnice a šli níž k Olešnici, tam dali klacky na křižovatce, česká celnice byla v baráčku a voni si tam udělali takovou budku. Pak ještě zabrali mlejn a tři český baráky, tak ty děti taky musely do Olešnice do školy, než to zas 24. listopadu pustili. Pamatuju, že od dědy byla 30 kroků hranice – klacek, budka, žlutočerný prouhy a voják s flintou.

■ **Probíhal v tomto období i pohyb lidí přes hranice?**

Když zabrali Hostinné, tak věci z tamní český četnický stanice přitáhli sem, k nám nahoru do cimry, protože tátu všichni znali, že jezdil do Hostinného za kšeftem, četníci si k němu taky dávali šít. Psací stroje, výstroj, výstroj, všecko bylo tady asi tejden, než to vodvezli. Pak votamtud utíkali sociální demokrati a komunisti. K Noskům „U Mlejna“ utek nějaký Zinnecker, to byl komunista, a u nás bydleli asi tři měsíce pán a paní Langnerovi z Hostinného nebo Olešnice. Utekli před henleinovcema, kerý říšský Němci neměli rádi. Dole v Olešnici byl Vídeňák Vlcek, ten o nich říkal, že to je „hovězí dobytek“, že ani kale neuměj německy, a chodil sem do „Kožichu“ na pivo mezi Čechy.

■ **Jaké zážitky se Vám vybaví z období války jako první?**

V měšťance jsme museli zpívat německou hymnu, když někdo z Němců přišel, tak jsme museli zdravít pravicí. Po Heydrichovi byl obrovskej strach. Když jsem se učil, chodil jsem do zaměstnání k učebnímu pánovi – k tátovi –, a jednou za tejden se jezdilo do odborný školy do Nový Paky. Buď česky autobusem, kerej odsud v sedm ráno vyjžděl a v sedm večer se vracel, nebo německým autobusem, ale to už musela bejt propustka. Němčinu jsem se učil v měšťance, to bylo povinný. Koncem války, v posledním ročníku, nás v Pace učila nějaká Vágnerová, na tu jsme prděli, tak jsem dostal pětku z němčiny. Ředitel mi poudá: „Co blbneš, máš samý jedničky a najednou tohleto,“ tak mu říkám: „Co bych se to učil, už to prosíraj, už je to jedno“ (smích). V dubnu 1945 se u písemný

zkoušky ještě vyptávali na Hitlera. Praktický a ústní jsem dělal v červenci v Jičíně. To se zase ptali na Stalina (smích).

■ **A co události v květnu 1945?**

7. května šli místní četníci zabrat německou celnici na křižovatce ke Ždírnici. Němci skočili na kola a utekli, chlapi vytáhli českou vlajku na stožár a hlídali. 8. května večer brácha přilít a říká, že se jede na Hostinně. Mě máti nepustila, ale jeho jo, že už mu táhlo na 19 let. Nějakej pan Ježek měl cementářství a nákladní autíčko. Dobrovolníci na něm vyrazili přes Slemeno, přejeli tu hranici, co tam Němci měli, jeli „Ciplí“ dólu a najednou se proti nim valí německá armáda s tanky a kanony, tak zarazili. Bohouš Raisů ze Slemena, co byl o něco starší a uměl perfektně německy, začal vyřvávat, že maj nějaký posláni. Němci je mohli postřílet, ale bylo vidět, že už toho maj taky dost, tak uhli do strany, aby voni mohli tím prdítkem dojet do Hostinnýho. Tam vobsadili radnici a nádraží.

■ **Jak se jim to beze zbraní podařilo?**

To byl takovej pitomej risk. Cestou už teda něco sebrali v Hostinnym. Večer po nich ještě někdo střílel, byl tam i muniční vlak. Žádný vojáci ani policajti už tam nebyli nebo zalezli a civilisti měli vocas mezi nohama, už nikdo z nich nechtěl nastavit kůži, když to projeli. 9. května přijeli Rusáci, ale pak pokračovali na Prahu, tady jim stavěli slavobránu a vítali je. Soused uměl rusky, tak jsme od 10. května měli v baráku 12 Rusáků, z toho dvě ženský, naproti bydlel major. Ve dvoře měli kuchyň a autopark – to jsme tenkrát koukali, měli americký nákladáky a pak kecali, že jim Američani nepomohli. Asi 14 dní tu byli. Byla to taková všehochuť: Gruzínek jinýho nesháněl než chlast a ležel babičce v peřinách v botách, holky spaly na zemi na mantlu. Já s babičkou jsme museli spát dóle. Některý byli dobrý a některý hajzlíci. Přišli se táty ptát na pivo, tak jim řek, že v Hermannseifen je pivovar. Za dvě hodiny na to přijeli s nákladákem, sudy piva, hned sud na rameno a nahoře to narazili, pak přišel dólu a říká tátovi, že mu dá pivo, ať mu dá nádobu. Táta nejdřív pulitr, to že né, tak třílitr, to taky né, tak máti měla na dvorku putnu pro vodu, tak Rusák vylil vodu a přines putnu plnou piva (smích). Ale ostatní vojáci ani žádnou skleničku nerozbili. Ale chodili do „Germanije“, přes kopec do Klášterský Lhoty, rabovat. Když chtěl jeden tátovi sebrat kolo, tak stačilo jen pohrozit „komandantem“ a hned kolo pustil, z toho měli luft. Se ženskejma snad ani konflikty nebyly, jen něco bylo v kovárně u Hlavatýho. Voják chtěl ženskou, tu nedostal, tak tam rozstřílel prádelník, ale vo tom se moc nemluvalo. No, partyzáni taky nebyli hoši svatý.

■ **Tady musely zůstat spousty munice...**

To bylo poházený všude, protože 9. května, když táhla německá armáda, někde v Čistěj partyzáni vystřelili, Němci se zbláznili, vznikla panika, všechno se rozprchlo a byla plná silnice všeho možnýho. V příkopě se ještě kouřilo z polívky z polní kuchyně, všude po okolí se válely zbraně, mundury, granáty, kanony, panzerfausty, všelijaký ekrazity... S tím jsme pak machrovali, darmo mluvit. Byly i úrazy, blbli s tím i mladší kluci, desetiletý, starý lidi nám nadávali, ale sami tomu nerozuměli (smích). V květnu a v červnu jsme se nastříleli, když už nebylo nic, tak jsme vylovili zbraně z Labe, měl jsem věci (smích). Taky tanky tady zůstaly. Ten, co byl v lomu, pak odtáhli Rusáci, a ten u Klášterský Lhoty na stráni odklidila až česká armáda v čtyřicátým sedmým. Poslední zbytky munice jsme vyhodili do povětří v listopadu 1945.

■ **Po válce se život vesnice obnovil?**

Řemesla a tak běžely i za války, ale nebyly moc suroviny, po válce to zas fungovalo. Lidi šli zabírat po Němcích, hlavně do Hostinnýho, do Lhoty, někdo do Vrchlabí, do Kunčic, Prosečného a Olešnice; celkem odešlo z Dolní Kalný 77 rodin. Většinou to byli nájemníci, tady bylo asi 180 čísel a skoro v každým baráku byl nějakej. Ti, co měli vlastní baráky, řemeslo a hospodářství, tu zůstali, ale ti, co odešli, si určitě polepšili.

■ **Vy jste neuvažoval o tom, že byste šel zabrat?**

Ne, to mě ani ve snu nenapadlo, domek byl a vod rodičů se mně nechtělo. Krejčoval jsem, pak šel na vojnu, potom jezdil do Hostinnýho do papíren a pak jsem dělal tady v textilce pomocnýho mistra a pak paprskáře.

■ **Jaký máte názor na vysídlení sudetských Němců?**

Já vyšel v patnácti ze školy a zrovna picli Heydricha. To byla hrůza, když Hitler řek, že každěj desátej Čech se musí zastřelit, nakonec z toho sešlo, ale všichni museli na stanici a podepsat, že neviděli kolo a zbraně, že s tím nesouhlasí atd., to nebyla žádná sranda. Voni ted'kon mladý litujou, že je vocad' vykopli, ale vždyt' jich 90 % bylo pro to, dyt' byli jak blázní! První republiku zničili, 13 let bylo všechno na lístky, dotáhli nám sem Rusáky, to by taky nebylo. Šest roků jsme měli sajrajt a pak ještě čtyřicet roků komunistů. Vždyt' to nemuselo bejt! Mohli jsme mít svou republiku s průmyslovou výrobou, český lidi byli v tý době pracovitý. Pro mě je vzor ten pan Langner s paní, ten po válce nemusel jít pryč jako sociální demokrat, antifašista. On ale řek: „Já se stydim, co my jsme provedli Čechům, já tady nemůžu zůstat.“

■ **Kdy začala kolektivizace v Dolní Kalné?**

Nejdřív myslím začínalo v devětačtyřicátém družstvo ve Slemenu, tady asi o rok pozdějc, a šli na to docela tvrdě. Přesvědčovali je, oni moc nechtěli, pak založili družstvo, to bylo podobný jako všude. Kdo nemusel moc dělat, měl se líp, někdo na tom byl hůř, než když dělal na svém. Někdo to udělat musel. Kdo měl ručičky dozadu, tak dělal ty kádry.